

Átváltás

Közhellyel kell kezdenem: nehéz átváltani, de egyáltalán változtatni, változni. Márpedig a modern vagy csak látszólag modern népvándorlás korszakában élünk. A fölszabaduló, átcsoportosuló erők korszakában, amikor öröknek vélt hagyományok válnak egyik napról a másikra talajvesztetté, s amikor csak éppen megsejtett távlatok lelnek kifogyhatatlan tartalékokkal rendelkező táptalajra. És most már helyben vagyunk. Az ország szinte hihetetlen méretű és ütemű iparosodására gondolok s ezen belül is az ennek következtében történő társadalmi átrétegződésre, arra az objektív és eleven erejű munkaerőkeresletre, mely az ország legeldugottabb zugában is visszhangra talált.

A városok, ipari központok felduzzadtak — a falvak tartalékaiból. Az átváltás, az életforma változása nem megy, nem ment simán, döccenő nélkül. A számtalan „váltás-jelenség” közül a legkitapinthatóbbal szeretnék foglalkozni most a kérdés kimerítésének igénye nélkül. Éspedig: mi történik akkor, ha egy munkássá lett falusi — függetlenül szakképesítésétől — föladjá a már polgárjogot nyert ingázó életformát (a mai makropolitizok majd minden aktív lakója ingázó), s követve az immár tömeges és szükségszerű utat, tömbház-lakó lesz?

Be kell vallanom a folyamat fordítottját — a falun letelepedő értelmiségi problémáit, akklimatizálódási nehézségeit, lehetőségeit — jobban ismerem, de mivel tapasztalatom szerint egy új városnegyed (jelen esetben a Györgyfalvi, melynek koordinátái között mozgok) legalább egy nagy községnyi, nemrég még falun élő embert foglalt magába, itt is el tudok igazodni, annál is inkább, mivel a fölszabadult idő egy részét nem sajnálják az új „státus”-ról folytatott beszélgetésre fordítani.

*

(*Harmincéves özvegy nő:*) — Eddig nem mentem vissza, mert a fiam kicsi volt. Jó neki a napköziben. Betanított munkát végzek, jól meglennék, a rendet szeretem, mindenütt rendnek kell lennie. Talállok valami nekem való munkát otthon, az anyéim között. Nagyszerű a fűtés, a melegvíz, de nem elég a napfény, a levegő. A gyerek mindig azt mondja a falunak, hogy „otthon”. Ilyenkor aztán nem állom meg, hogy vasárnap haza ne menjek.

(*Huszonkilenc éves sofőr:*) — Hamar elkerültem hazulról. Beleszoktam az idevaló életbe. Távolsági kocsin vagyok. Szálloda, vendéglő, mindent megtanultam, nem kell szégyenkeznem, hogy nem ismerem ki magam. Nincs sok időm magamra, de az úton fölszedett emberektől is lehet valamicskét tanulni. Egyfalusiak vagyunk a feleségemmel. Lakást kaptam, idehoztam őt is. Talpraesett leány volt, de mikor éppen látom, most is rá kell szólnom, hogy ne fusson ki a szeméttel csak úgy félig öltözötten, mint otthon a trágyadombhoz. Kicsi itt minden, de elég, az autókabinban még szűkebben vagyok.

(*Harmincöt éves szakmunkás:*) — Évekig jártam haza. Megkaptam a lakást, de sehogy sem éreztem magam benne. A gyárban az emberek közt könnyebben tudtam élni, mint odahaza. Ha benn valamit nem tudtam, kérdeztem, megmondták, vagy ellestem. Azt már szégyelltem megtudakolni, otthon mit csinálnak, hogy csinálják. Én kellett hogy rendezsem az életemet az új lakásban, úgy, ahogy tudtam. Kialakult. Tudom én, hogy nem vagyok olyan, mint az ideszületettek, de azért a bőromból nem bújhatok ki, és nem is akarok. Mint ezek a taknyosok, falumbeli is van köztük. Otthon úgy viselkednek, hogy a képemről sül le a bőr, és a gyárban is a legnagyobb vagányok. Szégyellik, hogy falusiak, de nem tudnak sem városi, sem falusi módra viselkedni.

Pofázni, inni, duhajkodni — azt igen. S amelyik rendes, arra ők azt mondják, hogy *surmó*. Jobban meg kéne válogatni őket.

(*Negyvenéves szakmunkás:*) — A gazdaság jól ment. Bolondnak tartottak: „Te, ez úriember akar lenni” — mondták. Én voltam az első. Haragudtak rám, talán mert sikerült. Aztán jöttek többen is. És mert én voltam az első, haragudtak továbbra is. Lakást kaptam, újabb haragosok. Sógorság, komaság — oda a barátság, mindegy. Itt élünk családotól. Vannak barátaim a városiak közül. Nem mondom, jó ideig volt miért pirulnom. — Nézze — állóhelyből indultam, de azt hiszem, hogy a harmadik sebességben vagyok.

(*Harmincéves anyagmozgató:*) — Jól megvagyunk, de nem jut időm semmire. Úgy sikerült, hogy csak négy elemim volt. Kipótoltam, nem volt nagyon nehéz, mert velünk a tanárok elnézőbbek voltak. Még nem döntöttem, hogy milyen szakmát választok, de ha úgy engedi az idő, megállok itt is, ott is. Vannak velem egyfalusiak a közelben, de ritkán járunk egymáshoz, nincs mikor.

*

Nem idézem tovább a meglehetősen fésült válaszokat, melyeket ismerős vagy kevésbé ismerős alanyoktól kaptam. Inkább megpróbálom rögzíteni azokat a gondolatokat, melyeket a tapasztalat, az el nem mondott, de kiérezhető mögöttes mondanivaló ébresztett bennem (s ami nagyobbára eltér az írás elején fölített kérdéstől), természetesen ama igény nélkül, hogy valaki is ki ne egészíthetné ezeket.

A szociológusok véleménye szerint ahhoz, hogy egy falusi megszokja a gyári körülményeket, alkalmazkodjék a másfajta termeléshez, öt-tíz év szükséges. A kapa fölcserélése az öntvényt tisztító drótkéfével még nem jelenti, hogy valaki munkás lett. És a munkássá válás olyan folyamat, amely nem fejeződik be az említett öt-tíz év után sem, hanem egyre folytatódik a belső értékrend súlypontjának folytonos átrendeződésével; mindaddig, amíg egy adott ponton a nagyon is felismert személyi érdek össze nem kapcsolódik az objektív társadalmi mozgás, előremozgás érdekeivel.

A környezetváltozás, az átplántálódás természetes következménye a városiasodás, mely, hasonlóképpen a munkássá váláshoz, nem fejeződik be az urbánus környezet megismerésével, megszokásával; a civilizáció gépi termékei kezelésének elsajátításával. Emlékszem arra az anekdotára (melyet egyébként a városi ember hegemonia-féltése szült), miszerint az újsütetű városi disznót tartott a fürdőszobájában. Tény az, hogy a nemrég új környezetbe került ember nem képes fölszabadultan viselkedni, idegeskedik, és állandóan azon van, hogy elrejtse azt, amit esetleg kivetnivalónak tarthatnának alig elindult átváltozásokban. Nemezszer megesisik, hogy a „donor” környezet annyira primitív, komfort nélküli volt, hogy az új lakás sokkot váltott ki, és a tulajdonosok stressz-állapotban folytatták a 20—40 év alatt megszokott életet.

Sok esetben megtörténik, hogy a fiatalokkal együtt a szülők is kénytelenek kizakadni a kis falusi közösségből — legtöbbször avégett, hogy a fiataloknak lehetővé tegyék az új élet berendezését — és nem találják a helyüket. Tevékenységük maximálisan a gyereknevelésre — pontosabban a gyerek ölbentartására korlátozódik. Az olyan családok, melyeknek kapcsolata megszűnt folytonossá lenni a faluval, átmentenek úgyszólván mindent, ami a régi otthonban körülvette őket. Ezek lakása, a blokklakás, megőrzi a hagyományos szobabelsőt sokkal inkább, mint azoké, akik folytatva a megszokott ingázást, a szülőfaluban építenek maguknak házat. Az elsők városnon, négy fal között akarják újrat teremteni a régit; a második kategóriába tartozók szinte pánikszerűen igyekeznek megszabadulni környezetük tárgyi valóságától, egy darab várost teremtenek maguk köré. Az urbanizálódás e két fajtája közül, és a munkássá válás szempontjából az *első*t tartom gyorsabbnak, de alapo-

sabbnak is. Tapasztalatom szerint az „érintetlen“ talajról átszármazó ember szíve-
sebben elviseli a sima falat (érthető), mint a félig pallérozott városi, aki szükség-
szerűen színes gombát festet a falára. A város ízlésidomító hatása nyomán, a váro-
siasodás előrehaladtával a sima falon is elburjánzanak a festett gombák. Az azon-
ban már kár, hogy a legtöbb esetben itt be is fejeződik a városiasodás, függetlenül
attól, hogy az egyén a munkássá válás melyik szakaszába jutott el. Az illetősége
szerint városivá lett ember magatartásformája sem egyforma. Természetes. A skála
széles. Belefér a szerénység, a bumfordiság, a gőg, a rosszindulat, a hetvenkedés, a
„na most aztán megmutatom“ mentalitás. És a magatartásformák nem mindegyi-
kére lehet magyarázatot, mentséget találni. A pöffeszkedés, a magamutogatás, mely
az ugrásszerű anyagi fölemelkedés eredménye, nem a legjobb ajánlólevél az új
környezet rokonszenvének megszerzéséhez.

A beilleszkedés, az átváltás nem megy könnyen. Különösen nem, ha kettős.
Gyárakban, üzemekben ma már működnek munkalélektani laboratóriumok, me-
lyek igyekeznek könnyíteni a munkás, a dolgozó helyzetén, igyekeznek tisztázni
a hatás és visszahatás törvényszerűségeit, károsító tényezőit. Egy új lakónegyed,
melyben szép számban kapnak helyet az átprofilálódók, legalább annyi problémát
vet fel, mint az egyre komplexebbé váló gyárak, már ami az emberanyagot illeti.
Ennek ellenére nincs fórum, mely a lakótelepek (van úgy, hogy 50 ezer emberről
van szó) sajátos problémáival foglalkoznék. A falusi utca nem azonos a körúttal,
s a kertes ház volt lakója sem azonos összkomfortba költözött önmagával. Nem
ismerjük egymást; érdekes módon nem is törekszünk erre, eggyel szaporodott körü-
löttünk az ismeretlenek száma.

A városfejlesztésnek, a lakásprobléma megoldásának, a civilizációs igények
kielégítésének mai körülményeink között egyetlen megoldási módja a blokk. De az
emberben helyet kap egy bizonyos hiányérzet, melynek magyarázatát talán a na-
gyobb anyagi jólétben, a nagyobb szabadságban és egyre bővülő demokratizmu-
sunkban kell keresnünk. Mert lassan rájövünk arra, hogy nem elég a hűtőszekrény,
az autó és hogy így, ezekkel a kellékekkel együtt egy kicsit önmagunknak, de egy-
másnak is idegenek vagyunk az új lakásban, amelyet a régi otthonnal fölcseréltünk.

Hogy mi lenne a dolgunk? Cáfolni az említett tényt. Sikerül? Erre majd vála-
szol a holnap, a holnapután.

Kádár János

A fejlődő Zilah

Több mint három éve, hogy Zilah az új területi-közigazgatási felosztás eredmé-
nyeként megyeszékhely lett. Ez az esemény a város fejlődése szempontjából döntő
minőségi változások ütemét gyorsította meg. Az elmúlt időszak tapasztalata nem-
csak az új szervezési forma tökéletesebb voltát, hanem az adott lehetőségek minél
jobb kihasználásának szükségességét is igazolja. Ez viszont a mindennapi életben
végbemenő folyamatok alapos ismerete nélkül nem lehetséges.